

10. Шеремет М. К. Логопедія: підручник / за редакцією М. К. Шеремет – Вид. 3-тє, перер. та доповн. – К.:Видавничий Дім «Слово», 2015. – 776 с.

References:

1. Blonskij P. P. Pamjat' i myshlenie. – Izd. 2. – M.: Norma, 2007. – 208 s.
2. Vygotskij L. S. Pamjat' i ee razvitie v detskom vozraste / Vygotskij L. S. Sobr. soch. v 6 t. – T.2. – Problemy obshhej psihologii. – M.: Pedagogika, 1982. – s. 386–395, – 504 s.
3. Kostjuk G. S. Vikova psihologija: pidruch. / za red. prof. G. S. Kostjuka – Kiïv: Rad. shk., 1976. – 268 s.
4. Lurija A. R. Lekcii po obshhej psihologii SPb.: Piter, 2006. – 320 s.
5. Ljublins'ka G. O. Ditjacha psihologija. – K.: Vishha shkola, 1974. – 356 s.
6. Martinenko I. V. Logopsihologija: kurs lekcij. Navchal'nij posibnik. – K.:DIA. – 2014. – 100 s.
7. Mastjukova E.M. O rasstrojstvah pamjati u detej s narushenijami rechi / E.M.Mastjukova // Defeotologija. – 1972. – № 5. – S. 12-17.
8. Pahomova N. G. Nejropsiholingvistika : navch. posib. dlja stud. spec. 7.01010501, 8.01010501 – «Korekcijna osvita» / N. G. Pahomova; PNPU im. V. G. Korolenka. – Poltava : TOV «ASMI», 2013. – 268 s.
9. Skripchenko O. V. Zagal'na psihologija: Pidruchnik / Skripchenko O. V., Dolins'ka L. V., Ogorodnijchuk Z. V. ta in. – K.: Karavela, 2009. – 464 s.
10. Sheremet M. K. Logopedija: pidruchnik / za redakcieju M. K. Sheremet – Vid. 3-te, perer. ta dopovn. – K.:Vidavnicij Dim «Slovo», 2015. – 776 s.

Базыма Н.В., Семенова В.Д. Особенности развития вербальной памяти у детей с речевыми нарушениями

В статье раскрывается понятие «словесно-логическая память» (вербальная), освещаются особенности словесно-логической памяти старших дошкольников с общим недоразвитием речи на основе результатов психолого-педагогического эксперимента, проведенного на базе дошкольных учебных заведений города Киева. Подан разработанный коррекционный комплекс для развития словесно-логической памяти старших дошкольников с общим недоразвитием речи с учетом особенностей их речевой и психической деятельности и с опорой на общедидактические и специальные принципы. Целью данного комплекса является развитие словесно-логической, зрительной и слуховой памяти, формирование умения запоминать логически несвязный материал, образовывать ассоциативные связи при запоминании и воспроизведении вербального материала, умение удерживать инструкции в памяти; активизировать и обогащать словарный запас, развивать связную речь; воспитывать наблюдательность, внимательность. Коррекционный комплекс представлен серией занятий, которые имеют свою структуру и инструкции к выполнению каждого задания.

Ключевые слова: память, вербальная память, речевые нарушения, дети дошкольного возраста.

Bazyma N.V., Semenova V.D. Features of development of verbal memory in children with speech disorders.

The article deals with the concept of «verbal memory», highlights the peculiarities of verbal memory senior preschool children with the general underdevelopment of speech on the basis of psycho-pedagogical experiment carried out on the basis of pre-school educational institutions in Kiev. Posted drawing the correctional complex for the development of verbal memory senior preschool children with the general underdevelopment of speech based on the characteristics of their speech and mental activity and relying on general didactic and specific principles. The purpose of this complex is development of verbal logic, visual and auditory memory, the ability to memorize the formation of a logically incoherent material to form associative links with the memorization and reproduction of verbal material, the ability to keep the instructions in the memory; strengthen and enrich vocabulary, develop a coherent speech; cultivate observation, care. Corrective complex is represented by a series of activities that have their own structure and instructions to perform each task.

Key words: memory, verbal memory, speech disorders, pre-school children.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 26.09. 2015 р.

Рецензент: д.пед.н., проф. Шеремет М.К.

УДК: 376.36:81'23

Барко В.В.

ЗНАЧЕННЯ НАУКОВОЇ ШКОЛИ І.С. МОРГУЛІСА ДЛЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТИФЛОПЕДАГОГІКИ

У статті розкривається і аналізується внесок наукової школи видатного педагога І.С. Моргуліса (1928-2011) у розвиток вітчизняної науки тифлопедагогіки. Відзначається, що учений і його послідовники розробили найважливіші принципи організації корекційно-виховного процесу із сліпими і слабозорими дітьми. У своїх дослідженнях він спирався на досягнення вітчизняної педагогічної і психологічної науки свого часу, зокрема, роботи Л.С. Виготського, А.Р. Лурії, М.І. Земцової, О.Г. Литвака, О.І. Зотова та інших. Діалектичний підхід ученого до дослідження корекційного процесу сприяв розкриттю нових підходів до здійснення пізнавальної діяльності сліпих і слабозорих школярів, організації їх трудового

виховання, формування мовленнєвої діяльності та ін. Запропонована схема педагогічного керівництва навчально-пізнавальною діяльністю сліпих дітей й сьогодні має принципове значення, оскільки вона реалізується в конкретних умовах залежності від змісту певного навчального матеріалу, етапу його вивчення, рівня підготовленості сліпих дітей до засвоєння нової інформації і міри сформованості у них компенсаторних процесів. І.С. Моргуліс та його послідовники переконливо показали, що навчально-пізнавальна діяльність сліпих дітей як спосіб відношення до зовнішнього світу є найбільш значущою сферою психіки, на основі чого ним зроблений важливий висновок стосовно того, що нормалізація психіки сліпих дітей залежить від рівня розвитку навчально-пізнавальної діяльності, а також від спеціально організованих педагогічних умов.

Ключові слова: тифлопедагогіка, наукова школа, сліпі і слабозорі діти, корекційно-виховний процес, принципи корекційно-виховного процесу.

Постановка проблеми. Ілля Семенович Моргуліс І. С. (1928 – 2011 рр.) – український дефектолог, провідний фахівець у галузі тифлології, доктор педагогічних наук, професор, засновник і перший завідувач лабораторії тифлопедагогіки Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР. Він є автором більш як двохсот статей, методичних рекомендацій і посібників для педагогів спеціальних шкіл для сліпих і слабозорих учнів, співавтором букваря шрифтом Л. Брайля для сліпих, довідника з тифлології та багатьох інших видань. Видатний український тифлопедагог заснував наукову школу, численні науково-педагогічні праці вченого і його учнів присвячені дослідженню теорії та практики корекційно-виховного процесу у школах для сліпих і слабозорих дітей. Проте наразі бракує спеціальних досліджень, присвячених висвітленню значення внеску наукової школи І. С. Моргуліса у розвиток вітчизняної та світової тифлології. В окремих роботах автори відзначають роль науково-педагогічних ідей І.С. Моргуліса для становлення вітчизняної тифлології (С. В. Федоренко, В.А. Гладуш, М. О. Супрун). Проте у сучасній педагогічній науці не знаходимо розробок, посилок, у яких би в узагальненому вигляді аналізувалися педагогічні погляди і творчість І. С. Моргуліса та представників його наукової школи. Тому сьогодні актуальним є проведення наукового аналізу та узагальнення зазначених наукових напрацювань, що матиме теоретичне значення й велику практичну цінність у сучасних умовах реформування корекційної освіти, втілення гуманістичного підходу до навчання й виховання, широкого запровадження ідей освітньої інтеграції дітей із психофізичними вадами.

Метою статті є висвітлення основних складових науково-педагогічного доробку наукової школи І. С. Моргуліса та її впливу на розвиток сучасної тифлології.

Виклад основного матеріалу. Умовно педагогічний шлях вченого можливо розподілити на три етапи. Перший – з 1951 по 1965 рік є етапом наукового становлення І. С. Моргуліса; другий – з 1966 по 1984 роки – етапом формування наукової школи та розробки вченим ідей принципів сучасної тифлопедагогіки; третій – з 1985 і до кінця життєвого шляху дослідника у 2011 році – етапом впровадження та розвитку напрацювань вченого у теорію і практику української тифлології. Вчений у 60-х роках розпочав перші в Україні експериментальні дослідження з питань сенсорного виховання незрячих учнів, особливостей процесу навчання, виховання, які базувалися на діалектико-матеріалістичній концепції про провідне значення соціальних чинників у становленні й розвитку компенсаторних процесів у аномальних дітей, спиралась на теоретичні положення, висунуті Л. С. Виготським, О. Р. Лурією, Б. М. Тепловим, відомими тифлопедагогами М.І. Земцовою, О. Г. Литваком, Ю. А. Кулагіним, А. І. Зотовим та іншими [5, 6].

Вивчення практики роботи школи сліпих, проведене ученим у 60-х і 70-х роках ХХ століття і відображене у низці його праць, дозволило Іллі Семеновичу виокремити її найбільш суттєві недоліки: однобічний підхід до визначення предмету впливу; надмірна децентралізацію педагогічних засобів на вирішення завдань, що не мають вирішального значення для формування способів компенсації сліпоті. Вчений підкреслював, що основною метою школи має бути навчання сліпих учнів умінню вчитися, самостійно набувати знання, готуватись до активної діяльності [1, 2, 3].

З 1974 року Ілля Семенович упродовж 17 років очолював лабораторію тифлопедагогіки у складі НДІ педагогіки, яка стала головним центром тифлологічної науки в українській республіці. Співробітниками лабораторії у різні роки були Т. А. Гроза, А. М. Максименко, С. О. Покутнева, Т. П. Свиридчук, Є. П. Синьова, І. П. Чигринова та інші. У 1984 році І. С. Моргуліс захистив докторську дисертацію на тему: «Теоретичні основи корекційно-виховного процесу в молодших класах школи

сліпих», яка стала першою фундаментальною роботою у галузі тифлопедагогіки, у якій розглядалась проблема корекційного навчання дітей, а також першою докторською дисертацією з тифлопедагогіки в Україні [5]. І. С. Моргуліс був науковим керівником відомих у галузі тифлопедагогіки науковців: І. П. Чигринової, Є. П. Синьової, О. Р. Захарченка, Я. І. Дуткевича, О. Я. Фесенка, С. О. Покутневої, Е. Ю. Ютріної; В. М. Ремажевської; він доклав чимало зусиль для покращання тифлологічної освіти в Україні, викладав в Київському державному педагогічному інституті імені О. М. Горького, за його сприяння запроваджено спеціальність «Тифлопедагогіка». Вчений брав участь у розробці перших програм з цієї спеціальності; багато зусиль доклав для створення в Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова кафедри тифлопедагогіки, яку очолила його учениця – доктор психологічних наук, професор Є. П. Синьова. Вчений створив громадський університет тифлопедагогічних знань, систему підвищення кваліфікації тифлопедагогів; своєю активною просвітницькою та громадською діяльністю Ілля Семенович сприяв становленню сучасної тифлології в Україні і забезпеченню її міжнародного авторитету [5, 7].

І. С. Моргуліс багато зробив для організації і вдосконалення роботи реабілітаційних центрів на базі Українського товариства сліпих, розробки методик підготовки незрячих до самостійного життя у навчально-виробничих об'єднаннях і виробництвах цього товариства, створення українського громадського університету тифлопедагогічних знань і державної системи підвищення кваліфікації тифлопедагогів.

Упродовж науково-педагогічної діяльності І.С. Моргуліс здійснював керівництво науковими дослідженнями молодих науковців у різних напрямках корекційної педагогіки та психології, які стосувались питань корекційної роботи зі сліпими дітьми в школах і дошкільних закладах, дорослими слабозорими у виробничих колективах. Перша аспірантка Іллі Семеновича – І. П. Чигринова – у 1978 році захистила дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Оволодіння засобами художньої образності слабозорими учнями в процесі вивчення літератури». Мета дослідження полягала у розробці ефективних шляхів спеціального навчання засобами вивчення літератури. У дисертації вперше в тифлопедагогічній науці вивчено стан розвитку слабозорих учнів; виявлено специфічні особливості розуміння, осмислення та використання ними засобів художньої образності; розроблено ефективні шляхи та прийоми оволодіння названими засобами.

У 1979 році під керівництвом І.С. Моргуліса Я.І. Дуткевич захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних робіт на тему «Оптимізація фізичного виховання учнів старших класів школи сліпих з метою підвищення якості їхньої підготовки до трудової діяльності». У дослідженні вперше розроблено систему засобів фізичного виховання, яка забезпечує цілеспрямований вплив на загальну фізичну та спеціальну підготовку незрячих учнів до виробничої діяльності; визначені дидактичні умови, які сприяють підвищенню корекційного і компенсаторного значення фізичного виховання.

У 1981 році під керівництвом І.С. Моргуліса дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук на тему «Дослідження взаємостосунків незрячих у виробничих та шкільних колективах» захистила Є.П. Синьова. Дослідницею уперше отримано дані про міжособистісні стосунки незрячих в залежності від виду спільної діяльності та низки демографічних, соціальних та психологічних факторів. Результати дослідження дозволили підвищити ефективність управління корекційно-виховним процесом на основі оптимізації міжособистісних стосунків. Завдяки дослідженням Є.П. Синьової зроблено перші спроби звернення науковців до проблеми особистості сліпої дитини і створення нового наукового напрямку – соціальної тифлопсихології.

У 1982 році під науковим керівництвом І.С. Моргуліса А.Я. Фесенко захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Співпраця трудового колективу та школи для сліпих та слабозорих». А.Я.Фесенко визначив комплекс якостей, необхідних для успішної самостійної діяльності незрячої молоді на виробництві; показав необхідність широкої співпраці школи та виробництва товариства сліпих.

Аспіранткою Іллі Семеновича була також С. О. Покутнєва, яка у 1988 році захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Розвиток зв'язного мовлення дошкільників з порушеннями зору». Метою роботи було наукове обґрунтування та розробка педагогічних основ керівництва розвитком зв'язного мовлення дошкільників з вадами зору. В результаті реалізації експериментального навчання слабозорих дошкільників вдалось намітити напрями подальших досліджень з проблеми розвитку зв'язного мовлення.

Ілля Семенович також був науковим керівником Е. А. Ютріної, яка у 1992 році захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Корекційно-педагогічні умови використання фольклору в естетичному вихованні учнів V–IX класів школи сліпих». Метою дослідження була розробка методики спеціальної організації естетичного виховання дітей з порушеннями зору. Дослідженням встановлено залежність рівня естетичного розвитку незрячих дітей від змісту їх естетичного досвіду, готовності учнів до засвоєння естетичних цінностей.

Наукова школа Іллі Семеновича функціонує й сьогодні, учні вченого продуктивно працюють в освітній системі нашої держави, вже під їх керівництвом зростає плеяда українських науковців. Ідеї І.С. Моргуліса плідно розвивають дослідники, зокрема, Є.П. Синьова (дослідження особливостей розвитку та виховання особистості при глибоких порушеннях зору), С.О. Покутнєва (розробка технологій розвиваючого навчання дітей з порушеннями зору), В.В. Кобильченко (дослідження теоретичних засад психологічного супроводу підлітків з глибокими порушеннями зору), І.О. Сасіна (дослідження особливостей розвитку пізнавальних процесів дітей зі зниженим зором), К.С. Довгопола (вивчення особливостей формування самоконтролю у сліпих молодших школярів), Т.М. Гребенюк (вивчення проблем соціально-психологічної адаптації інвалідів по зору), К.О. Глушенко (дослідження теоретичного і практичного досвіду формування комунікативної компетентності сліпоглухих дітей), Ю.В. Тімакова (дослідження впливу втрати зору на самосвідомість особистості), А.В. Подгаєцький (вивчення ролі адаптивної фізичної культури в системі навчання дітей з вадами зору), С.Б. Власенко (дослідження Я-концепції та соціалізації учнів з порушеннями зору) та інші вчені. Наукові дослідження школи вченого спрямовуються на вивчення питань теоретико-методологічних засад тифлології, вдосконалення змісту освіти в навчально-виховних та реабілітаційних закладах для осіб з порушеннями зору.

У своїх наукових працях Ілля Семенович завжди розглядав корекційно-виховний процес як спеціально організовану систему навчання, спрямовану на формування в учнів процесів компенсації сліпоти і корекцію відхилень в розвитку шляхом оволодіння навчально-пізнавальними діями на звуженій сенсорній основі. В його роботах також знайшла широке відображення теза щодо використання обхідних шляхів у процесі нормалізації пізнавальної діяльності сліпих дітей, реалізувалась ідея щодо важливості спрямування компенсаторно-корекційних впливів на розвиток навчально-пізнавальної діяльності сліпих дітей. У цьому контексті вчений надавав важливого значення використанню мовлення і його компенсаторної функції, він переконливо показав, що остання виступає в усіх видах психічної діяльності сліпих. Ілля Семенович обґрунтував необхідність включення до складу внутрішньої форми мовленнєвої регуляції компоненту спонукання до дії, довів доцільність спеціального підбору методів навчання сліпих дітей [6, 8].

Теоретичне положення про розвиваюче значення змісту і умов діяльності аномальної дитини сьогодні має особливе значення для здійснення компенсаторно-корекційних впливів на сліпих дітей. Ілля Семенович і його послідовники довели необхідність використання предметно-практичної діяльності як основного засобу формування процесів компенсації та корекції відхилень у розвитку сліпих дітей. Зроблений акцент на використанні трудового навчання як засобу загального та компенсаторного розвитку знаменував появу у 80-х роках нового підходу до змісту й методів трудової підготовки учнів з порушеннями зору. Розглядаючи компенсаторні функції трудового навчання вчений дійшов висновку про його надзвичайно важливе значення в школі сліпих для формування в учнів способів навчально-пізнавальних дій, оскільки таке навчання сприяє відновленню порушених у дитини зв'язків і підвищує її пізнавальні можливості. Ця точка зору знайшла широку реалізацію в умовах сьогодення.

Доведено важливість акцентованого керівництва пізнавальними діями, спрямованого на ефективне сприймання й осмислення наочного матеріалу, реалізації принципу наочності навчання в корекційній роботі. І.С. Моргулісу і його учням вдалося встановити низку головних напрямів і завдань педагогічного керівництва пізнавальною діяльністю сліпих дітей; визначена послідовність керівництва корекційно-виховним процесом в школах сліпих дозволила сучасним тифлопедагогам чітко відображати логіку вивчення навчального матеріалу, враховувати особливості пізнавальної діяльності сліпих.

Вивчення наукової спадщини І.С. Моргуліса свідчить про те, що проведені вченим і представниками його школи дослідження відкрили нові перспективи вирішення актуальних проблем корекційно-виховного процесу в умовах сьогодення: створили можливості для вивчення шляхів диференціації навчання дітей з порушеннями зору, відкрили шляхи для подальших досліджень компенсаторно-корекційної сутності навчання, варіантів поєднання методів; створили умови для дослідження шляхів формування в сліпих дітей соціального досвіду, дозволили налагодити ефективне вивчення шляхів реалізації зв'язків у змісті й методах корекційно-виховної роботи зі сліпими дітьми різних вікових груп. Слід відзначити, що науковий доробок І.С. Моргуліса має важливе значення не тільки для тифлології, але й для інших галузей дефектології як психолого-педагогічної дослідницької та практичної системи.

Найбільшим внеском І.С. Моргуліса та його наукової школи в теорію тифлології стали:

- розробка у наукових працях цілісної дидактико-методичної системи організації корекційно-виховного процесу, спрямованої на підвищення ефективності підготовки сліпих школярів до самостійного життя;

- обґрунтування теоретичного положення, згідно з яким системний характер порушень розвитку сліпих дітей детермінує застосування системного підходу до педагогічного керівництва процесами компенсації і корекції;

- розробка системи принципів, які визначають основні напрями і зміст компенсаторно-корекційних впливів на сліпих учнів, базуються на загальнодидактичній і загальнодефектологічній основі, «обслуговують» сферу спеціального в навчанні, забезпечують спрямованість педагогічних дій на розвиток й удосконалення в учнів операціональної сторони навчання. Провідного значення в корекційно-виховному процесі набув принцип посилення педагогічного керівництва, який проявляється у контексті застосування інших сформульованих вченим принципів (формування сенсорного досвіду, розвитку дотикової діяльності, інтелектуалізації навчально-пізнавальної діяльності, формування співвідносної діяльності);

- розкриття дидактичної сутності функцій педагогічного керівництва корекційно-виховним процесом, яка полягає у застосуванні системи методичних засобів, що сприяють реалізації розвиваючого значення навчання і активізації пізнавальних можливостей учнів;

- формулювання висновку про залежність нормалізації психіки сліпих дітей від рівня навчально-пізнавальної діяльності і спеціальних педагогічних умов, визначення педагогічних чинників компенсаторно-корекційної спрямованості предметної діяльності: посилення розвиваючих функцій праці, підвищення її пізнавального значення, зміцнення зв'язків між практичними, сенсорними і розумовими діями, розширення зв'язків трудового навчання з навколишнім життям тощо;

- встановлення закономірності, згідно з якою активна, емоційна, предметна діяльність сліпих дітей сприяє накопиченню чуттєвої інформації і готує сприятливий ґрунт для формування конкретно-образної основи мовлення; винайдення базового компоненту розвитку змістовної сторони мовлення сліпих школярів – безпосередній чуттєвий і практичний досвід.

Висновок. Таким чином, дослідження наукової школи видатного тифлопедагога спрямовуються на вивчення теоретико-методологічних засад тифлології, вдосконалення змісту освіти в навчально-виховних закладах для осіб з порушеннями зору. Встановлено, що розробки наукової школи І.С. Моргуліса відкривають нові перспективи вирішення актуальних проблем корекційно-виховного процесу в умовах сьогодення, зокрема: дослідження диференціації навчання дітей з глибокими порушеннями зору; вивчення компенсаторно-корекційної сутності методів навчання, пошуку варіантів

поєднання методів і посилення їх розвиваючих функцій; вивчення шляхів формування у сліпих дітей соціального досвіду; розробки шляхів реалізації зв'язків у змісті й методах корекційно-виховної роботи зі сліпими дітьми різних вікових і освітніх груп; використання педагогічних і психологічних знань при проведенні тифлологічних досліджень тощо, чим сприяють подальшій реалізації наукових знахідок на практиці. Науковий доробок І.С. Моргуліса має важливе значення не тільки для тифлології, але й для інших галузей дефектології як психолого-педагогічної дослідницької та практичної системи.

Виконане дослідження не охоплює всіх аспектів науково-педагогічної спадщини вченого, серед можливих напрямів подальших досліджень можна назвати: внесок І.С. Моргуліса в розробку системи реабілітації сліпих, розробка вченим методологічних проблем тифлології, розробка вченим проблем теорії виховання підростаючого покоління тощо.

Використана література:

1. **Моргуліс І. С.** Дидактичні основи сенсорного виховання дітей з вадами зору. //І.С. Моргуліс // Методичні розробки питань навчання, виховання та корекційної роботи в спеціальних школах. Частина 2. - К.: Рад. школа, 1972. -с. 165- 169.
2. **Моргуліс І. С.** Розвиток конструктивно-технічних умінь у учнів молодших класів школи сліпих. //І.С. Моргуліс // Питання дефектології. Вип. 2. - К.: Рад. школа, 1976.-с. 211-216.
3. **Моргуліс І. С.** Методические рекомендации по организации коррекционно-воспитательного процесса в дошкольных учреждениях для детей с патологией зрения / І.С. Моргуліс, Т.П. Свиридчук, С.А. Покутнева // - К., 1977. - 69 с.
4. **Моргуліс І. С.** Развитие познавательной деятельности учащихся с глубокими нарушениями зрения в процессе обучения. //І.С. Моргуліс // Дефектология (Москва). - 1979. - №3. - с. 55 – 59.
5. **Моргуліс І. С.** Теоретические основы коррекционно- воспитательного процесса в младших классах школы слепых. //І.С. Моргуліс //Автореф. дис... доктора педагогических наук: 13.00.03/- М., 1984.-31 с.
6. **Справочник по тифлологии** /Под общей редакцией В.М.Акимовича, И.С.Моргуліса// - Киев, 1988. - 97 с.
7. **Моргуліс І. С.** Организация коррекционно-воспитательного процесса в школе слепых / І.С. Моргуліс //– Киев, 1991. -73 с.
8. **Моргуліс І. С.** Трудовая реабилитация инвалидов по зрению. //І.С.Моргуліс, В.М.Акимович // К.: Радянська школа, 1983. – 141 с.

References:

1. **Morgulis I. S.** Dydaktychni osnovy sensorynogo vyhovannja ditej z vadamy zoru. //I.S. Morgulis // Metodychni rozrobky pytan' navchannja, vyhovannja ta korekcijsnoi roboty v special'nyh shkolah. Chastyna 2. - K.: Rad. shkola, 1972. -s. 165- 169.
2. **Morgulis I.S.** Rozvytok konstruktivno-tehnichnyh umin' u uchniv molodshyh klasiv shkoly slipyh. //I.S. Morgulis // Pytannja defektologii. Vyp. 2. - K.: Rad. shkola, 1976.-s. 211-216.
3. **Morgulis I.S.** Metodicheskie rekomendacii po organizacii korekcionno-vospitel'nogo processa v doshol'nyh uchrezhdenijah dlja detej s patologiej zrenija. //I.S. Morgulis, T.P.Sviridjuk, S.A.Pokutneva - K., 1977. - 69 s.
4. **Morgulis I.S.** Razvitie poznavatel'noj dejatel'nosti uchashhijhsja s glubokimi narushenijami zrenija v processe obuchenija. //I.S. Morgulis // Defektologija (Moskva). - 1979. - №3. - s. 55 – 59.
5. **Morgulis I.S.** Teoreticheskie osnovy korekcionno-vospitel'nogo processa v mladshih klassah shkoly slepyh. //I.S. Morgulis //Avtoref. dis... doktora pedagogicheskikh nauk: 13.00.03/- M., 1984.-31 s.
6. **Spravochnik po tiflogologii** //Pod obshhej redakciej Akimushkina V.M., Morgulisa I.S. - Kiev, 1988. - 97 s.
7. **Morgulis I. S.** Organizacija korekcionno-vospitel'nogo processa v shcole slepyh. - K., 1991.-73 s.
8. **Morgulis I.S.** Trudovaja rehabilitacija invalidov po zreniju. – K.: Radjans'ka shkola, 1983. – 141 s

Барко В.В. Значение научной школы И.С. Моргуліса для развития отечественной тифлопедагогической науки.

В статье раскрывается и анализируется научный вклад научной школы выдающегося украинского педагога И.С. Моргуліса (1928-2011) в развитие отечественной науки тифлопедагогической. Отмечается, что ученый разработал важнейшие принципы организации коррекционно-воспитательного процесса со слепыми и слабовидящими детьми. В своих исследованиях он опирался на достижения отечественной педагогической и психологической науки того времени, в частности, работы Л.С. Выготского, А.Р. Лурии, М.И. Земцовой, А.Г. Литвака, А.И. Зотова и других. Диалектический подход ученого к исследованию коррекционного процесса способствовал раскрытию новых подходов к осуществлению познавательной деятельности слепых и слабовидящих школьников, организации их трудового воспитания, формированию речевой деятельности и др. Предложенная ученым и его учениками схема педагогического руководства учебно-познавательной деятельностью слепых детей и сегодня имеет принципиальное значение, поскольку она реализуется в конкретных условиях зависимости от содержания определенного учебного материала, этапа его изучения, уровня подготовленности слепых детей к усвоению новой информации и степени сформированности у них компенсаторных процессов. И.С. Моргуліс и его последователи убедительно показали, что учебно-познавательная деятельность слепых детей как способ отношения к внешнему миру является наиболее значимой сферой психики, на основе чего сделан важный вывод о зависимости нормализации психики слепых от уровня развития учебно-познавательной деятельности, а также от специально организованных педагогических условий.

Ключевые слова: тифлопедагогика, научная школа, слепые и слабовидящие дети, коррекционно-воспитательный процесс, принципы коррекционно-воспитательного процесса.

Barko V.V. The role of scientific school of I.S. Morgulis in the development of domestic tyflopædagogics.

The article is devoted to analysis of scientific contribution of of scientific school of prominent Ukrainian pedagogue I.S. Morgulis (1928-2011) into development of domestic science of tyflopædagogics. It is marked that a scientist worked out major principles of organization of correction-educator process with blind and cecutient children. In the researches he leaned against achievements of domestic pedagogical and psychological science of that time, in particular, works of L.S. Vygotskiy, A. Luria, M. Zemtsova, A. Litvak, A. Zotov et al. The dialectical approach to research of correction process assisted him for opening of the new methods of realization of cognitive activity of blind and cecutient childrens, organization of their labour education, to forming of verbal activity and other. Offered by a scientist and his scientific school principles of pedagogical guidance by educational-cognitive activity of blind children and today has a fundamental value, as they will be realized in terms of dependence on maintenance of certain educational material, stage of it's study, level of readiness of blind children to mastering of new information and degree of formed for them scray processes. I.S. Morgulis and his school showed convincingly, that educational-cognitive activity of blind children as a method of attitude toward the world is the most meaningful sphere of psyche, on the basis of what an important conclusion is done that normalization of psyche of blind children depends on the level of development of educational-cognitive activity, and also on the specially organized pedagogical conditions.

Key words: tyflopædagogics, scientific school, blind and cecutient children, correction-educator process, principles of correction-educator process.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 30.09. 2015 р.

Рецензент: д.психол.н., проф. Синьова Є.П.

УДК: 376.36:81'23

Волошенко К. С.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ З ПОЗАКЛАСНОЮ ТРУДОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ РОЗУМОВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті розглядається досвід роботи Печеніжинської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату, зокрема, проблема взаємозв'язку технологій навчання з позакласною трудовою діяльністю через упровадження в навчальний процес багатопрофільного професійно-трудового навчання, застосування його методики в позакласній роботі (на виховних заняттях із господарсько-побутової праці, гуртках, заняттях за інтересами). Обґрунтовано педагогічні умови ефективного вирішення проблеми соціалізації дітей із розумовими порушеннями.

Ключові слова: діти з розумовими порушеннями, професійно-трудове навчання, корекційна спрямованість навчання, програма виховання особистості, розклад виховних занять, позакласна трудова діяльність, інновації.

Поважаймо таємниці і відхилення тяжкої праці росту! Поважаймо кожну мить і день сьогоднішній! Як дитина зуміє жити далі, якщо ми не даємо жити їй сьогодні свідомим, відповідальним життям? [1, с. 98]

Взаємозв'язок технологій навчання з позакласною трудовою діяльністю як один із шляхів реалізації реформування освіти, визначених Державною національною програмною, є дієвим засобом соціалізації дітей із розумовими порушеннями.

Глибоке переосмислення стану спеціального навчання й виховання дітей із легкою розумовою відсталістю зумовило розширення пошукової роботи з проблеми формування життєвої компетентності вихованців спеціальної школи-інтернату. З цією метою на базі нашої школи відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 309 від 19.08.1998 р. шість років діяв експериментальний педагогічний майданчик Науково-методичного центру середньої освіти. У ході соціально-педагогічного експерименту педколектив упроваджував у навчально-виховний процес інновації: чотирихпрофільне професійно-трудове навчання, організацію життя вихованців у другу половину дня, зокрема заняття господарсько-побутової праці, гурткової роботи, занять за інтересами.

Це було зумовлено тим, що впродовж тривалого часу в системі навчання й виховання осіб із вадами психофізичного розвитку панувало уявлення про перевагу єдиної моделі спеціальної школи, єдиної програми, єдиних підходів до організації навчально-виховної роботи. За таких умов не